

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת כי תשא י"ב אדר תשע"ח,
גליון נושא בענינא דיומא.

דיוני הלכה אקטואליים בסוגיות הנלמדות,
לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים
הלכה למעשה.

גליון נושא:

'תחפושת בפורים'

פנינים

המן או מרדכי...

הצגה: בהווי הפורים בעיירות של פעם, התחפושת שימשו ל'הצגה' של סיפור המגילה, כאשר כל אחד התחפש לתפקיד אחר. סיפר על כך הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם אביו הגר"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו סימן קח), כי בישיבה שלמד, עשו כל שנה 'פורים שפיל', להמחשת סיפור המגילה, כאשר הבחורים הציגו את הדמויות. וכל שנה הבחור שהתחפש להמן, באותה שנה לא נשאר בלימוד, ועזב את הישיבה באותה שנה.

ליצן: בארחות רבינו (חלק ג אות קד) מביא, שאחד פרסם שתחפושת ה'ליצן' היא המצאת הגויים בשביל חגיגה להוללות, ואסור להתחפש בה בפורים, ולא הסכים הסטייפלער זצ"ל לדבריו, והתיר להתחפש לליצן, כפי שנוהגים כבר מאות שנים, וכמובא במסעי החיד"א, והגויים הם שלקחו אותה מהיהודים, ואין בדבר איסור משום (ויקרא יח ג) ובחוקתיהם לא תלכו, כמוזכר לגבי שטיחת עשבים בשבועות, שאף שהגויים נוהגים כך, אבל הם למדו את המנהג מהיהודים.

גוי: לגבי להתחפש לגויים, כגון להמן ואחשורוש, דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שאין בזה איסור משום בחוקתיהם לא תלכו, אך לא ראוי להתחפש לגוי.

כומר: לגבי תחפושות מענייני עבודה זרה כגון בגדי כומר וכדומה, לדעת הגר"ח פלאג"י זצ"ל (רוח חיים יו"ד סימן קעח ס"ק ב) אין לגשת לפני העמוד עם תחפושת שדומה לכמרים. ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש חלק ג פרק מח אות ו) אסור מן הדין להתחפש לכומר וכדומה מענייני עבודה זרה, משום וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ.

השפעה: מחנכים אומרים, שהלבוש הוא ביטוי הנפש הפנימי, סוג של 'מודל לחיקוי', ומשפיע על השאיפות של הילד. ולכן כדאי שהילדים יתחפשו לצדיקים וצדקניות (משה רבינו, אהרן הכהן, מרדכי הצדיק) ולא לדברים שליליים (המן, כומר, גויים, רשעים, חילוניים). והאריך בזה בגליון פרי חיים (פרשת תצוה תשע"ח). ❖

מנהג ישראל להתחפש בפורים

המנהג להתחפש בימי הפורים עם מסכות על הפנים, ובמבחר מלבושים ססגוניים, הוא מנהג יהודי עתיק עוד מזמן הקדמונים, כמבואר בתשובת מהר"י מינץ (סימן טו), ומובא ברמ"א (או"ח סימן תרצו סעיף ח).

ישנם רבנים שהתחפשו בעצמם, ואף הרמ"א בעצמו התחפש, כפי שסיפר הגר"ר עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל (לב העברי ירושלים תש"נ חלק א עמוד ד אות ב) על הרמ"א שנפטר בגיל ל"ג (יש אומרים שנפטר בגיל מבוגר יותר), ונפטר בל"ג בעומר, בשנת של"ג, וכתב ל"ג ספרים, והספידו אותו בל"ב שבחים, ולא מצאו עוד שבח אחד להשלים למנין ל"ג, עד שסיפר זקן אחד שהרמ"א נהג בפורים ללבוש מסכה ולהחליף בגדים, ועבר בכל הבתים להזכיר 'צו מעריב בזמנו' (להתפלל מעריב בזמן), שלא ישכחו מפני טרדתם בסעודת פורים.

בשורות הבאות, נלמד מה טעם המנהג. בהמשך נדון, האם הותר איסור 'לא ילבש' בפורים או בשמחת נישואין, לאיש שמתחפש לאישה ואשה לאיש? ומה הדין לגבי איסור כלאים, בשעטנז דרבנן? בסוף נברר, האם מותר להתפלל עם תחפושת בפורים? האם מותר להתחפש עם 'תשמישי מצוה' כגון טלית וקיטל? (בהזדמנות; צריך לברר, האם תחפושת חייבת בציצית?).

1. מדוע מתחפשים בפורים?

שמחה: הטעם הפשוט והמובן, כמשמעות דברי מהר"י מינץ והרמ"א שהובא לעיל, וכך כתב בספר אוצר המנהגים, שהטעם שלובשים מסכות ומלבושים משונים וססגוניים להרבות אורה, דיצה וחדוה,

והרבה שמחה. **ככתוב** (אסתר פרק ח טז) לַיהוּדִים הֵיטָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשֵׁשׁ וְיָקָר.

לבוש מלכות: כתב הכנסת הגדולה והובאו דבריו **באליה רבה** (או"ח סימן תרצו ס"ק טו), שהתחפוש הוא זכר לנס שהתהפך לנו הגלגל לטובתנו, ויצא מרדכי מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריז בוע וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה (אסתר פרק ח טו). וביותר היה הדבר ניכר, כי בתחילה לבש שק ואפר, ובהמשך לבש בגדי מלכות מפוארים. (מכח הטעם הזה, משמע באליה רבה שיש ענין להתחפש דוקא בבגדי מלכים יפים, ולא בבגדי עניות עלובים ופחותים).

זנב: טעם נוסף כותב האליה רבה (תרצו טו), זכר למפלת המלכה ושתי, שהמדרש אומר שלא רצתה לבוא למלך אחשוורוש בגלל שצמח לה זנב. (לפי טעם זה, אולי יש ענין להתחפש לחיה שיש לה זנב).

ואפילו בהסתרה: בספר **בני יששכר** (מאמרי חודש אדר מאמר ט אות א) הביא בשם מהר"מ חאגיז (אלה המצות מצוה תקמג) 'דבר נחמד בפשטיות המנהג', לפי המבואר בגמ' (מגילה דף יב). על ישראל שהתחייבו כליה, כי השתחוו לצלם בימי נבוכדנצר. וזכו לנס כי השתחוו רק כלפי חוץ, ולכן גם הגזירה היתה רק כלפי חוץ. ואנו מכסים את הפרצוף ומשנים את הלבוש, שלא יראו הפנים בשמחת פורים, וכן אנו נראים כגויים, להראות שהכל לא היה אלא כלפי חוץ, ובאמת בפנים אנו יראים ושלמים, וכך כל חטאי ישראל שנדמים לאומות העולם, הוא רק 'תחפוש'.

גם הקב"ה נהג עם ישראל בהסתר פנים בפורים, כמו שדרשו בגמרא (חולין דף קלט:): אסתר מן התורה מניין? שנאמר (דברים לא, יח) וְאֵנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתֵּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא, כמו לבישת המסיכה שמסתיר פניו מחבירו, ובאמת לב שניהם שוה, ומכירין זה את זה (טעמי המנהגים תתצב).

מתייהדים: טעם מעניין כותב המחצית השקל על שם הפסוק (אסתר ח, יז) רַבִּים מֵעַמִּי הָאָרֶץ מְתִיְהִידִים. יש מוסיפים על פי פירוש הגר"א (מגילת אסתר ח, יז) שאותם מתייהדים לא היו גרי אמת, ורק עשו עצמן כיהודים, וזכר לענין הזה לובשים תחפושות ומסכות, ועושים עצמינו כדמות אחרת. לפי דבריהם, יתכן לתת טעם למתחפשים לדמויות של גויים, לזכר הגויים שהתחפשו ליהודים. הדבר מסמל את תוקף הנס, מתחילה גזרו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, ולפתע נהפך הגלגל, עד שהגויים אויבי היהודים מתייהדים בעצמם.

מסכות במגילה: בשו"ת כנסת יחזקאל מסביר, שמתחפשים זכר לכמה אנשים במגילה שכביכול שמו מסכות; המלאך גבריאל, כיסה את המראה של ושתי, ועשה לה זנב (מגילה יב, ב), כדי שתתבייש להופיע בפני המלך אחשוורוש, להראות העמים והשרים את יפיה (אסתר א, יא).

אסתר כאילו שמה מסווה על פניה, וכיסתה את מוצאה, שלא ידעו שהיא יהודיה, וכל אחד חשב שהיא מאומתו (מגילה ז). מלאכי השרת התחפשו לבני המון, קצצו אילנות בגינת אחשוורוש, והסבירו לו שכך ציום המון. אליהו הנביא התחפש לחרבונה סריס המלך, ואמר לאחשוורוש (אסתר ז, ט) הֲעַץ אֲשֶׁר עָשָׂה הֶמָּן לְמַרְדֵּכִי, טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹבָא בַּפְּרָקִי דְרַבִּי אֲלֵיעָזָר (פרק נ), וּבִילְקוּט (סימן תתרנט).

ונהפוך: יש מסבירים את ענין התחפוש, להמחיש את ענין ונהפוך הוא (אסתר ט א).

גילוי ההסתרה: טעם נוסף כתב בספר מנהג ישראל תורה (הלכות מגילה) והאריך בזה הג"ר בן ציון פלמן זצ"ל, משום שהנס היה מלובש ומחופש בדרך הטבע, וכך מכסים את הפנים שלא יראו בגלוי. וגם שם ה' אינו מופיע במגילה במפורש, אלא רק מסתתר במגילה, ברמזים, בראשי תיבות וסופי תיבות, ורק בסיום ה- 12 שנים התברר למתבונן, שיד ד' ניווטה את כל המהלך.

זכר לעמלק: טעם נוסף כתוב בילקוט מעם לועז (אסתר עמוד רסז), ובקצות השולחן (סוף חלק ג) ובשו"ת שיח יצחק (סימן שפ), משום זכר למפלת עמלק, ששינה מלבושיו, כשבא להילחם עם ישראל בדרכם לארץ, ובכל זאת נחל מפלה. וכן מצינו בתוס' (ר"ה דף ג) וברש"י (במדבר כא א) שבזמן שאול המלך העמלקים הפכו עצמם לבהמות על ידי כישוף, וכן כשבאו בימי יהושפט.

פורים געלט: במנהג ישראל תורה (הלכות מגילה) בשם ספר מנהגי קול אריה, ובשו"ת משנה הלכות (חלק ג סימן ט), ובספר פורים וחודש אדר (לרבי צבי כהן עמוד צד), ובספר גינת ביתן ובספר אוצר המנהגים, כתבו טעם יפה למנהג, שהעניינים נהגו לשלוח את ילדיהם לאסוף צדקה בפורים, והילדים היו מתביישים מחבריהם העשירים, ולכן התחפשו שלא יכירו אותם.

גניבת הבכורה: טעם נוסף כתב בספר התודעה (פרק עשירי), שעמלק שנא את ישראל, בגלל שיעקב לקח לעשו את הברכות, כשלבש את בגדיו. ואף אנו עושים כך, לומר שאין המעשה שקר, כי נחלת עשו מגיעה

לנו בדין. וכתב, שגם ישראל וגם הגויים מתחפשים; עשו מראה עצמו צדיק ומדקדק, ובתוכו הוא רשע. וגם הצדיקים נסתרים, כדוד - שנראה חוטא והיה חסיד, ויעקב - שיצחק חשב שלא ראוי לברכות.

עד דלא ידע: עוד כתב בספר התודעה (פרק עשירי) טעם המתחפשים בבגדי גויים, על דרך שאמרו חז"ל 'עד דלא ידע' (מגילה דף ז:), כך אין לדעת על המתחפשים מי הוא זה ואיזהו, האם הוא גוי או יהודי.

2. איסור 'לא ילבש'

כל השנה: נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קפב סעיף ה) שיש איסור לאיש ללבוש בגד אישה או להיפק, ואפילו דבר אחד, כגון מגבעת לאשה או נעלי אישה, גם אם ניכרת זהותו של הלובש, מחמת שאר הבגדים, שנאמר (דברים כב, ה) לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה. ובש"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ד סימן סב), הגדיר לגבי קטן זמן החובה להלביש בצניעות, אפילו כשהילד לא מבין, אם הוא בגיל שמקפידים שילבש בגדי בנים. ואם מבין מה שמלבישים אותו, אביו חייב להפרישו מדין 'חינוך'.

פורים: נחלקו הקדמונים, האם בשמחת פורים או שמחת נישואין הותר איסור 'לא ילבש' ו'כלאים דרבנן'. לדעת מהר"י מינץ (סימן טו) וכך נפסק ברמ"א (או"ח סימן תרצו סעיף ח), מותר לאיש ללבוש בגד אשה, ולאשה ללבוש בגד איש. לפי סברא זו מתיר הדרכי משה (סימן תרצו) להתחפש עם כלאים דרבנן.

ההיתר מבוסס על שלשה טעמים. א. כמו שהתירו בגמ' (עבודה זרה דף כט. ובתוס' שם) לאיש להסתכל במראה, כשאינו כוונתו להתנאות, ואיסור 'לא ילבש' רק אם כוונתו להתנאות. ב. בתוס' אחרים (עבודה זרה דף כט.) שאם נהגו האנשים כנשים להסתכל במראה, מותר שאין זה 'שמלת אשה'.

ג. כמו שהתיר ריב"א לבחורים לחטוף מאכלים משום שמחת פורים, משעת מקרא מגילה עד סוף סעודת פורים (שני לילות ויום). יש מדייקים שההיתר השלישי, שייך ביום הפורים עצמו, לא בימים שלפניו ואחריו. ויש מתירים בכל אופן כי סוף סוף הוא לבישה של שמחה.

ונחלקו בתוקף הכנסת הגדולה (או"ח סימן תרצו), והדרכי משה (או"ח סימן תרצו) על פי דברי המהר"י ברי"ן, (אמנם הדרכי משה עצמו מסיק להתירו), והב"ח (יו"ד סימן קפב) על פי דברי היראים, ולא התירו משום שמחה איסור 'לא ילבש' ואיסור 'כלאים דרבנן', ורק גזל התירו משום הפקר בית דין הפקר, וכ"כ הט"ז (יו"ד סימן קפב ס"ק ד), והבאר הגולה (יו"ד סימן קפב), שיש לבטל מנהג זה. השל"ה (מסכת מגילה פרק נר מצוה אות יז) אוסרו משום הוללות, הערוך השולחן (סימן תרצו סעיף יב) כתב שאין אנו נוהגין כן משום ערבה כל שמחה, ואין אנו במדריגה זו. והמשנה ברורה (סימן תרצו ס"ק ל) לאחר שהביא את הט"ז והבאר הגולה כתב בשם הפרי מגדים, שאם ניכר שהוא איש, כי לובש רק בגד אחד של אשה, אפשר שאין למחות בהם.

שעטנז: לגבי כלאים יש עוד צד לאסור משום 'שכן נהנה', לפי מה שכתב הגרע"א (שו"ת סימן ח) שגם בכלאים יש איסור שכן נהנה, כדן מתעסק בחלבים ועריות. ותמה עליו הצמח דוד מדברי הר"ן (חולין) שהאיסור 'שכן נהנה' נאמר רק בהנאה גמורה, וכן כתב במאירי (סנהדרין סב:). עוד הקשה מהגמ' של מוכרי כסות, וציון בגיליונות אחיזה בעקב, שהגרע"א עצמו במקום אחר דן בזה (מ.א.).

ילדים: לדעת הג"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו חלק ג אות קה-קז), אסור ללבוש בפורים אפילו מלבוש אחד של אשה. ויש להקל בילד קטן שלא הגיע לגיל 'חינוך'. אחד ממקורבי החזו"א (דינים והנהגות פרק כב אות י) נכנס אליו בפורים עם בתו בגיל 4-5 כשהיא לבושה במכנסים, הקפיד החזו"א ואמר, 'וכי זה חינוך'? יש שהתירו לילדות להתחפש כשהם נמצאות בין החברות שלהם ולא ברחוב, וכל זה בתנאי שאכן ניכר שזהו בגד של תחפושת ולא בגד של גבר.

3. תפילה עם תחפושות

יש לדון האם מותר להתפלל בפורים עם תחפושת, שהרי מבואר בשו"ע (או"ח סימן צא סעיף ה) שצריך שיהיה מלבושו ראוי לעמוד בו לפני המלך? ועוד שגורם היסח הדעת לקהל המתפללים?

אסור: לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (יבקשו מפיהו פורים חלק ב שער ח פרק א סעיף ט) אין להתפלל בשעה שלבוש בתחפושת, אם אין ראוי לעמוד בפני המלך. לדעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (עלי שיי"ח או"ח עמוד ריד) והג"ר ניסים קרליץ שליט"א (בנתיבות ההלכה פורים עמוד 205) אין ראוי.

מותר: כתב בשו"ת שיח נחום (מג) שמנהג העולם להתפלל עם תחפושת, שכן הדרך לעמוד בפני גדולים ביום זה. וכתב הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי חלק י סימן יח אות א) שחסיד בלבוש ליטאי או להיפק מותר. ודייק הג"ר יוסף דב ספטימוס שליט"א (איגרת הפורים פרק ו הערה יג עמוד מב) שאם זה

תחפושת לא מכובדת אסור, וכן כתב הג"ר יהודה טשזנר שליט"א שלבוש משונה אסור. לדעת הגר"מ גרוס שליט"א (נקיות וכבוד בתפילה דף קנא) מותר במסכה שמקורו ברמ"א, ובתחפושת יש לעיין אם מותר. ומאידך לדעת שו"ת מחקרי ארץ (חלק ג או"ח צא) מותר בתחפושת ואסור במסכה, שפרצוף מסיר בקל, אבל מלבוש טירחה גדולה הוא, והרי זה בגדר שעת הדחק.

יש לדון האם מותר להתפלל בפני אדם שלבוש בתחפושת שיש עליה ציורים? שהרי הרמ"א (או"ח סימן צ סעיף כג) אסור להתפלל כנגד ציורים בספרים שלא תתבטל הכוונה והזהיר המשנ"ב (ס"ק עא) בשם המגן אברהם לא לצייר בכותל בית הכנסת ציורים נגד פניו של אדם, אלא למעלה מקומת איש. וצריך עיון.

4. האם מותר להתחפש בלבישת טלית וקיטל

בחשוקי חמד מגילה (דף כו:): כתב דלכאורה יש חשש איסור להתחפש בקיטל, שהרי נאמר ביומא (דף כג:): בגדים שנשתמשת בהן קדושה חמורה תשתמש בהן קדושה קלה?! וכך בענינו קיטל זה שימש לתפילה בימים הנוראים ויש בו קדושה ואסור להכנס בו לבית הכסא כמבואר במשנ"ב (סימן תרי ס"ק יח) וכיון שגם הקיטל הוא קצת קדוש, איך הוא יישמש לתחפושת לפורים.

שוב כתב, שנראה שמותר להתחפש בקיטל, כי מה שבגדי כהונה אסור להורידם מקדושתם הוא משום שהם תשמיש דקדושה, וקיטל הוא רק תשמיש מצוה, ומבואר בגמ' (מגילה דף כו:): תשמישי מצוה נזרקין תשמישי קדושה נגנזין, ומעיקר הדין אף היה מותר להכנס עם הקיטל לבית הכסא כמבואר במשנ"ב (סימן ח ס"ק לז) לגבי טלית, והרי דין הקיטל כדין הטלית כמבואר במשנ"ב (סימן כא ס"ק יד). ממילא נמצא כי יש היתר להתחפש בטלית וקיטל.

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

תחפושת: מנהג ישראל ביום הפורים להתחפש עם מסכות על הפנים, ובמבחר מלבושים ססגוניים, וטעמו כדי להרבות שמחה. בנוסף, מצינו בספרים טעמים רבים למנהג התחפושת.

לא ילבש: נחלקו הראשונים האם מותר בפורים לאיש להתחפש לאשה, או להיפך, יש מתירים שאין בזה איסור לא יִהְיֶה כְּלִי גָבֵר עַל אִשָּׁה, כמו שהתירו להתחפש עם בגד כלאים דרבנן. שאין זה מלבוש אלא לשם שמחה בעלמא, ויש אוסרים. והמיקל לשנות קצת מהמלבושים למלבושי גבר או אשה, אין למחות בו. יש מקילים בילדים שלא הגיעו לגיל חינוך.

בחוקותיהם: מותר להתחפש בלבישת טלית וקיטל, לליצן, גוי, המן, ואחשוורוש. אך אין ראוי להתחפש לדמות שלילית. אסור להתחפש לכומר.

תפילה: ללבוש תחפושות בעת התפילה, יש אוסרים בהחלט. ויש מתירים אם זה הופעה מכובדת שראוי לעמוד עמה בפני המלך. ויש מחלקים בין מסכה לתחפושת. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הופיע:

יצא לאור אוגדן
גיליונות 'עומק הפשט'

(1-135)

המחיר 30 ₪

ניתן להשיג בחנות
'ספרי הישיבה' רחוב
בית ישראל 3 ירושלים

הודעה:

ניתן לקבל את העלון
כל שבוע במייל, ללא
תשלום, להצטרפות יש
לשלוח בקשה לכתובת
מייל:

5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

אכילת זיתים – יבמות דף טו:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.